

Diakoniset yhteisöutopiat ja yhdessä elämisen taito

Utopiaa voidaan pitää haaveena ja mahdottomana tulevaisuudensuunnitelmana tai toistaiseksi toteutumattomana ihanneyhteiskuntana. Joukko diakoniasta ja yhteiskunnallisesta muutoksesta kiinnostuneita ihmisiä hakeutui yhteen pari vuotta sitten diakonisten yhteisöutopioiden äärelle. Lähdimme yhdessä hapuilevan innostuneina tutkimaan ja rakentamaan mahdollisia maailmoja diakonisten yhteisöutopioiden kehityksessä. Tässä kirjoituksessa kuvataan yhden mukana olleen sanoin tätä prosessia ja tutkimusmatkaa sekä sen varrella havaittua ja opittua. Matka jatkuu ja muotoutuu edelleen, olkoon nyt väliraportin paikka.

Utopiayhteisöt vai yhteisöutopiat

Utopiayhteisöjä on syntynyt, ollut ja mennyt vuosien saatossa. Löytöretkeilijäsukuun kuulunut August Nordenskiöld perusti Sierra Leoneen ensimmäisen suomalaisen utopiayhteisön 1792, Uuden Jerusalemin. Erityisesti 1900-luvun alkupuolella perustettiin monia uskonnollisia ja aatteellisia yhteisöjä. Viime vuosikymmenillä yhteisöllisyys Suomessa on liittynyt muuan muassa ekoyliin ja kestävän kehityksen elämäntapoihin. Myös kirkossa yhteisöajattelu on vahvistunut ja tavoitteellinen sekä osallistava yhteisönrakentaminen on osa monien seurakuntien arkea.

Diakonisten yhteisöutopioiden osalta kehys on laaja ja moniulotteinen. Prosessille antamamme nimen mukaisesti tässä hahmottelussa on kyse enem-

män yhteiskunnallisista hyvän elämän yhteisöutoipioista kuin täydellisyttä tavoittelevista utopiyhteisöistä. Lähdimme liikkeelle tarpeesta löytää diakonian perustarinaa uutta sanoitusta ja kerrontaa, mikä kuvaisi ajassa ja toiminnassa tapahtuvaa muutosta. Diakonian tarinoissa vahvasti esiin nouseva köyhyys ja talouteen liittyvät vaikeudet ovat keskeisiä, mutta diakonian kenttä laajenee vahvasti myös ihmisarvon, yksinäisyyden, ulkopuolisuuden ja vertaisuuden kysymyksiin. Keskusteluissamme diakoninen seurakunta ja yhdessä elämisen kysymys kiteytyi peruskysymykseksi yhteisöutoipioiden näkökulmasta eli *Kuinka voimme elää yhdessä?*

Yhdessä elämisen taito

Konvivialiteetin (engl. conviviality) eli hyvän yhteisen elämän ajatus on ollut meille tätä matkaa tehdessä tärkeä ja keskeinen. Globaalit ja paikalliset yhteiskunnalliset muutokset ja polarisoituminen haastavat diakonian ja sosiaalista, taloudellista, kulttuurista ja ekologista kestävyttä kysytään yhä vahvemmin. Perinteinen diakonian olemukseen liittyvä sanastomme ja sanoituksemme on arvioitavana ja uudelleenmuotoutumassa. Millaisessa yhteisössä elämme, millaisessa yhteisöissä haluamme elää? Miten toimimalla luomme yhteisöjä, joissa voimme elää yhdessä?

Olemme tilanteessa, jossa sekä perinteiset yhteiskunnalliset liikkeet että jossain määrin myös uudemmat sosiaaliset liikkeet ovat menettäneet yhteyden kaikkein syrjäytyneempiin ihmisiin ja ryhmiin. On luotava toimintatapoja ja verkostoja, jotka yhdistävät erilaisia elämäkokemuksia luoden uusia yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja taloudellisia tavoitteita sekä keskustelua. Tarvitaan erilaisia kokemuksia yhdistävä paikallistasolla elävä visio, joka voisi olla lähtökohta talouden, työn ja yhteiskunnan tasapainottamiseksi.

Yhdessä elämisen taito ei ole oikeassa olemista eikä vain auttamista, se on tapa elää uskoa todeksi olemalla mukana omissa yhteisöissämme tekemässä erityisesti haavoittuvassa asemassa elävien arkea arvokkaaksi ja merkitykselliseksi.

Kristittyjen yhteys ja yhteisöt muodostuvat jumalanpalveluksesta, opetuksesta ja diakoniasta. Näistä koostuu yhteinen tehtävä, johon Jumala meitä kutsuu edelleen joka päivä. Diakonia on osa kokonaisuutta, sitä kaikkea, mitä kirkko on ja tekee. Olemme luotuja rakastamaan ja pitämään huolta kaikesta Jumalan luomasta. Meitä ei ole jaettu auttajiin ja autettaviin, osat vaihtuvat

ja olemme sekä tilanteiden mukaan antajia että vastaanottajia. Erilaisuuden aito kunnioitus on tärkeä osa yhdessä elämisen arkitaitoa, se on jotain, ”mitä Jeesus tekisi.”

Diakonialta kysytään: Kuinka sosiaalinen toiminta ja diakonia voivat vaikuttaa siihen, että ihmiset elävät hyvää elämää yhdessä? Konvivialiteetti korostaa ikään kuin olemista yli olemisen. Puhuessamme yhdessä elämisen taidosta ja käytännöistä, on kyse myös oppimisesta sekä harjoittelun ja kokeilujen todellisuudesta: Mitkä ovat arkipäivän toimet ja tavat sekä niihin liittyvät arvot ja asenteet, jotka tukevat yhdessä elämisen taitoa?

Tutkimusretkille lähdössä

Tavoitteemme ja toimintatapamme alkoivat selkiytyä yhdessä elämisen taitoon liittyvien kysymysten kysymisen kautta. Ymmärsimme, että tässä kohtaa pamfletti ei auta, on oltava vahvasti käytännössä kiinni. Myös yhdessä oppiminen ja tarinallistaminen kulkivat periaatteina edelleen mukana. Pidimme tärkeänä sitä, että diakoniatyötä tekevät ja diakoniatoimijat ovat mukana prosessissa ja tunnistavat sekä sanoittavat diakonian tarinaa itse. Suunnittelu-pöytien ääressä voidaan käydä rakentavia pohdintoja, mutta muutos tapahtuu käytännössä.

Lähdimme hahmottelemaan tapaamisia vuodelle 2020 Helsinkiin, Tampereelle ja Lahteen. Ajatuksena oli vierailulla erilaisissa paikallisissa yhteisöissä oppimassa yhdessä uutta diakonisista yhteisöutoipioista sekä lisätä jaettava yhteiskunnallista ymmärrystä. Aamupäivät suunnittelimme vierailuja varten ja iltapäivät oli varattu ohjattuun työpajatyöskentelyyn. Kullakin paikkakunnalla tutkimusretkeilijöitä olisi 20–30 ja nämä avainhenkilöt löytyisivät paikallisten yhteyksien kautta. Kysymyksemme tässä vaiheessa oli, että miten tähän prosessiin löytyy motivaatio työn ja tekemisen keskellä ja miten osaamme elää ja toimia yhdessä niin, että tämän taidon harjoittelu toteutuu käytännössä.

Lähtökohtana oli siis ruohonjuuritasolla tekeminen, olla siellä, missä elämä tapahtuu. Ajatus oli samalla kerätä dataa todellisuudesta etsien ja tutkien yhdessä sitä, mitä tapahtuu tässä ja nyt. Tavoitteemme oli hakea vastauksia siihen, miten seurakunnat ja kirkko voivat vastata yhteisöllisyyden ja yhteisöjen rakentumisen toteutumiseen. Konkreettisesti meitä kiinnosti myös diakonisen yhteisövalmennuksen rakentuminen ja isona tavoitteena meillä toki oli kulttuurinen muutos kohti yhä vahvempaa hyvää yhdessä elämistä.

Teoriaa ja oikeita kysymyksiä hakemassa

Haimme teoriaa hybridisaatio -käsitteen kautta. Kysyimme, miten kolmannen sektorin ja julkisen sektorin yhteistyö voisi tuottaa erityisen hyvää hedelmää ja tulosta yhteisöllisyyden näkökulmasta. Kehys näyttää muodostuvan todellisuudesta, jossa julkisen sektorin toimintaa määrittää laki, yksityistä raha, mutta jossa kolmannen sektorin on mahdollista toimia välittäjänä.

Tunnistimme arjen selkeäksi haasteeksi sen, että sosiaaliset innovaatiot eivät leviä kovin helposti. Innovaatioiden leviämisen instituutionaaliseksi esteeksi näimme ennen kaikkea valtakysymykset. Tuloksien ja näytön lisäksi tarvitaan emotionaalisten ja institutionaalisten esteiden ylittämistä. Innovaatioiden eteneminen edellyttää systeemisii muutoksia, ja samalla myös henkilökohtaisia muutoksia ajattelussa, asenteissa ja tekemisessä. Tämä onkin vaikeampi ja moniulotteisempi kysymys ratkaistavaksi.

Kansalaisyhteiskunnan ja viranomaisten välissä on eräänlainen välitila, joka ei kuulu kenellekään ja sen on siksi mahdollista olla kaikkien aluetta. Kun kirkossa tehdään yhteisötyötä, tehdäänkö se kirkkoyhteisön sisällä vai tällaisessa välitilassa? Koimme nyt tarvittavan yhteisöllistämiproessia, tukea yhteisöllisyyden tapahtumiselle arjessa ja ihmisten yhteisöjen tasolla. Emme olleet kiinnostuneita niinkään organisaatioista ja niiden rakenteista. Kysyimme myös, tarvitsemmeko mahdollisesti yhteisövalmennus- vai verkostoitumispolkua, tai molempia vai vielä jotain muuta. Näkökulmamme on ollut yhteiskuntapoliittinen. Näyttää yhä vahvemmin siltä, että tarvitaan kansalaisyhteiskunnallista toimintaa, jotta ihmiset saavat tarvitsemaansa tukea. Samaan kuvaan kuuluu myös kirkon sisällä oleva yhteisöllisyyden tarve.

Miten puhe ja diskurssivalinnat vaikuttavat meihin ja siihen, miten tulevaisuus rakentuu? Diakonia koetaan paikoitellen sanana vaikeana ja vahvasti omistettuna. Olisiko tässä prosessissa mieluummin puhuttava haavoittuvista ihmisryhmistä tai elämäntilanteista? Miten diskurssin muutos voisi vaikuttaa tekemiseen, ihmiset avun saantiin ja tukeen tai hyvän tekemisen mahdollistamiseen? Entä miten jumalanpalvelusyhteisöön pääsee tasavertaisesti mukaan ja miten nämä yhteisöinä heijastavat alueensa todellisuutta?

Toisin tekemistä

Olimme päättäneet siis kokeilla tutkimista yhdessä tutustumisen, valottumisen ja työpajatekemisen kautta. Lähdimme liikkeelle Helsingistä ja otimme

yhteyksiä seurakuntiin. Törmäsimme todellisuuteen, jossa ehdottamallemme työskentelytavalle ei nähty vahvaa tarvetta ja merkitystä käytännön toimijoiden arjessa. Tunnistimme samalla viestimme ja toimintaamme liittyvää konkretian puutetta ja jonkinlaista epämääräisyyttä. Emme heti pystyneet vakuuttamaan kumppaneitamme. Emme kuitenkaan lannistuneet, koska yhteisöllisen tutkimisen ja oppimisen into oli vahva, vaan päätimme selkeyttää ja muokata suunnitelmia edelleen kumppaneiden kanssa. Samoihin aikoihin myös pandemia ja siihen reagoiminen lähti muuttamaan toimintaa ja todellisuutta vahvasti.

Olimme suunnitelleen koko päivän työpajaa, jossa olisimme tutkineet ja kysyneet: *Miten elämme yhdessä? Mikä on se systeeminen muutos, joka on kehkeytyessä ja mitkä edellytykset tarvitaan tähän kehkeytymiseen? Miten innovaatiot haastavat paradigman ja myös valtarakenteet?* Tavoittemme oli saada aikaan vuorovaikutteista ajatusten ja kokemusten pölytystä, jolla on vaikutuksia ajatteluun ja toimintaamme. Emme luopuneet tavoitteista emmekä kysymyksistä. Huomasimme äkkiä elävämme koronaviruksen vuoksi keskellä yhtä systeemistä muutosta ja tuntemattoman kehkeytymistä, joka pakotti meitä katsomaan myös yhteisöllisyyttä uusin silmin.

Muutimme suunnitelmaa ja siirsimme ensimmäisen suunnittelun taapaamiseen verkkoon. Ajattelimme toteutuksen, osallistumisen ja oppimisen edellytykset uudelleen. Päädyimme rakentamaan kokonaisuutta muutoksen keskellä neljän kivijalan päälle. Nämä kivijalat nimesimme: myötätunto, myötäänto, luottamus ja toivo. Tapaaminen koostui kolmesta osasta, joista ensimmäinen oli yhteen tuleminen ja tilannekuvan rakentaminen. Käytimme aikaa sen kuulemiseen, mistä me osallistujina tulemme, missä olemme ja mihin katsoimme. Toiseksi tutkimme etäverkostojen syntymistä ja yhteisöllisyyttä niissä sekä kolmanneksi keskityimme yhteisöjen toimintatapojen ketteriin muutokseen ja jännitteisiin.

Käytännössä verkkotyöpajan mahdollisti se, että kaksi toimijaa antoivat ajatuksensa, kokemuksensa ja tunteensa muiden käyttöön ja tutkittavaksi. Jukka-Pekka Vaittinen Helsingin seurakuntayhtymästä ja Eeva Lehtineva Vantaan seurakuntayhtymästä kertoivat työstään ja muutoksesta, jossa diakoniatyö keväällä 2020 eli. Yhteisöllisyys, jota oli työn ja yhdessä tekemisen kautta pitkään rakennettu, oli nyt uusissa olosuhteissa vahvasti muutoksessa. Osallistujat ympäri Suomea olivat samojen kysymysten ja yhteisesti tunnistetun epävarmuuden, mutta myös mahdollisuuksien äärellä.

Syksylle lähdimme suunnittelemaan hyvässä uskossa ja toivossa uutta tutkimusretkeä, mutta se peruttiin koronatilanteen kesän jälkeen taas huonontuessa. Kokoonnuimme kuitenkin tutkijajoukolla koolle ja arvioimme prosessia, tehtyä matkaa ja toimintaympäristöä havaintojen, ymmärryksen ja kutsun kautta.

Havaintoja prosessista

Jaoimme havaintoja diakonian painoarvon ja merkityksen kasvusta koronan keskellä. Havaintojemme mukaan diakonian käytännöt ovat vahvistuneet nyt yksilötyön suuntaan yhteisötyön tuntuessa vaikealta tai mahdottomalta. Pandemian alkuvaiheessa ilmeni paljon yleistä auttamishalua ja uutta yhteisövastuuta, mutta kesän jälkeen oli nähtävissä vapaaehtoistoiminnan vähentymistä ja enemmän yleistä väsymystä. Seurakuntien toimintojen karsiminen sulki myös vapaaehtoisilta mahdollisuuksia toimia ja samaan aikaan palkattua henkilöstöä siirtyi aiemmista tehtävistä esimerkiksi ruuanjakoon tai soittorinkeihin. Tätä tilanteisesti muotoutunutta toimintaa voidaan pitää osaltaan polarisaation ennaltaehkäisyä ja sillä on samalla vahva yhteiskunnallinen merkitys.

Yhteisöllisyyden mahdollistaminen virtuaalisesti herättää kysymyksiä. Virtuaalisuus on tuonut mukanaan myös väsymystä ja turhautumista. Virtuaalisuuden ollessa osalle lähes pääasiallinen olemisen tapa, sen haitat tulevat samalla näkyviin ihmisten arjessa. Valitettavasti hyvien tapojen lisäksi myös ihmisten vahingoittavat toimintatavat näkyvät nyt virtuaalisissa kohtaamisissa, kun chattikulttuurin ja somekulttuurin ikävät piirteet pyrkivät mukaan pienryhmätoimintoihin. Näyttää siltä, että tarvitaan uusia keinoja ja periaatteita ihmisten haurauden ja arvokkuuden suojaamiseen. Yhteisöllisyyden ja auttamisen arvon nousu koronan aikana on toivon merkki. Inhimillisen kohtaamisen tarve ei ole vähentynyt, enemmänkin päinvastoin.

Kuulostelimme lisäksi kokemuksia vallasta ja johtamisesta näiden poikkeusolojen keskellä: mitä on tapahtunut demokratialle ja yhteiselle päätöksenteolle. Samalla kun muutoksen ja kriisiolosuhteiden keskellä tarvitaan selkeää johtamista ja vahvempaa vallan käyttöä, keskinäisriippuvaisuus on tullut yhä näkyvämmäksi. Tarvitsemme toisiamme erityisesti silloin, kun totuttu murenee ja muuta ei vielä ole tai sitä ei tunne.

Ymmärrystä havaintojen pohjalta

Ymmärryksemme yhteisöllisyyden merkityksestä hyvinvoinnin edistäjänä on vahvistunut. Tärkeää näyttää olevan tilanteiden yhteisöllinen rakentaminen ja oleellista on valita tavat toimia. Motiivin merkitys sekä vallan ja toimivaltuuksien kysymykset näyttävät nyt osittain uudessa valossa. Joissakin asioissa on edetty yhteisöllisyyden saavutettavuudessa ja toisissa menty kokemuksiemme mukaan taaksepäin. Luovien ja rohkeiden toimintatapojen merkitys näyttää korostuvan korona-ajan kuluttavuuden keskellä. Nähdyksi tule mattomuuden kokemusten hinta tulee maksettavaksi vasta viiveellä ja korona-ajan vaikutus polarisaatiokehitykseen nähdään vasta myöhemmin.

Toivon merkkeinä näimme tekemisen ja tutkimuksen, joihin liittyen tunnistimme esimerkkeinä muun muassa Yhteisluomisen tutkan, Kanssalan ja Lähde -brändin. Strateginen tutkimus yhteisluomisen tutkasta (Rask & Ertiö, 2019) vahvistaa suuntaa osallistamisesta osallistumiseen sekä nostaa esiin osallistumisen myönteiset vaikutukset. Yhteisluomisen tutkan avulla voidaan yhdellä silmäyksellä hahmottaa osallisuustoiminnan keskeiset vahvuus- ja kehittämisaalueet. Diakonissalaitoksen kansalaistoiminnan kiihdyttämö Kanssala taas tuo Helsingissä kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa lähemmäksi ihmisten arkea ja kaventaa osaltaan ihmisten ja yhteisöjen välisiä etäisyyksiä. Kanssala tarjoaa yhteisöille ja organisaatioille sparrausta, kokeilujen käynnistämistä ja valmennusta kansalaistoiminnan fasilitoinnissa. Myös #lähdeliike -hästägillä tunnistettava Lähde tekee työtä yhteisöllisyyden ja välittämisen vahvistamiseksi. Lähde on brändi, joka ei ole kenenkään oma. Sen tarkoituksena on saada eri toimijat yhdistämään voimansa yksinäisyyden vastaiseen työhön ja ajatuksena mahdollistaa helppo ja luonteva liittyminen.

Kutsua liikkeeseen ja uuteen realismiin

Yhteisöllisyys, autonomia ja toimijuus ovat ihmisen paitsi psykologisia perustarpeita myös samalla keinoja edistää niiden toteutumista ja ehkäistä polarisaatiota. Korona ja sen mukanaan tuomat todellisuudet ovat tehneet erityisen näkyväksi liittymisen tarpeen ja myös liittymättömyyden seuraukset.

Verkostoissa on voimaa ja ne ovatkin osoittautuneet olemassaolossaan merkityksellisimmiksi kuin miksi ne ovat aikoinaan syntyneet. Verkostojen merkitys on vuorovaikutuksessa, suhteissa ja yhteisessä tiedon tuottamisessa

ja kokonaiskuvan rakentamisessa. Tekemisen tapana voisi olla yhä vahvempi arvojen operationalisointi. Arvot näkyvät arjessa ja käytännön valinnoissa ja tekemisessä. Jäimme kysymään myös häpeän ja merkityksellisyyden välistä jännitettä ja siihen liittyviä haasteita turvallisuuteen ja luottamukseen liittyen. Miten olemme rakentamassa turvallisia tiloja yhdessä ja mitä se edellyttää? Mitä ajattelussamme on nyrjähdettävä, että utopiat ovat yhä enemmän arjen todellisuutta?

Matka jatkuu. Diakonisten yhteisöutoipioiden tutkimista ja rakentamista jatketaan jatkuvasti kehkeytyvänä verkostotyönä eri yhteisöissä ja monilla ta-
hoilla. Myös tämän joukon prosessi jatkuu tulevaisuus avoimena ja motivoi-
tuneena sekä tietoisena siitä, että yhdessä elämisen tulevaisuutta rakennetaan
koko ajan tämän päivän keskusteluissa ja valinnoissa. Valta ja vastuu on aina
tänään.

– ettei enää olekaan kysymys siitä, miten motivoimme *toisiamme*. Todel-
linen kysymys kuuluu: Miten luomme yhteiskunnan, jossa ihmiset moti-
voivat *itsensä*? Eikä tämä kysymys ole oikeistolainen tai vasemmistolainen,
ei kapitalistinen tai oikeistolainen. Tässä on kyse uudesta liikkeestä. Uu-
desta realismista. Ei nimittäin ole vahvempaa kuin ihmiset, jotka tekevät
jotakin *siksi, että haluavat tehdä niin*.

(Rutger Bregman, Hyvän historia, Ihmiskunta uudessa valossa)

Lähteitä

Addy, T. (toim.) (2017). *Seeking Conviviality. Re-forming Community Diakonia in Europe. Evaluation and Commentary from the European Solidarity Group*. Geneva: Lutheran World Federation.

Bregman, R. (2020). *Hyvän historia. Ihmiskunta uudessa valossa*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Diakonissalaitos Kanssala-toiminta. <https://www.hdl.fi/kanssala/> – Viitattu 21.1.2021.

Lähde – yhdessä yksinäisyyttä vastaan. <https://lahdemukaan.fi/> – Viitattu 21.1.2021.

Rask, M. & Ertio, T. (2019). *Yhteisluomisen*

tutka – malli osallisuustoiminnan kokonaisvaltaiseen tarkasteluun, Kansalaisuuden kuulut ja kuplat. Helsingin yliopisto. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/304554/Bibu_Policy_Brief_2_verkko_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y – Viitattu 21.1.2021.

Siirto, U. (2015). Conviviality: A Core Value of Diakonia. – A. Burghardt (toim.) *LWF guide material to the themes of the 500th anniversary of the Reformation: Human Beings – not for sale*. Geneva, Lutheran World Federation.